

nova biografija horhea luisa borhesa

(1899–1984)

milenko pajić

PROLOG

Dešava mi se, ponekad, da, u snu, čitam nekakve čudne, nepoznate knjige, ili da samom sebi pričam priče i bajke i da, sve to, sasvim zaboravam pre buđenja. Kao da je baš iz tih snova potekla jedna; meni draga, skaska o tome kako su nastale *Priče o Borhesu*. Ona mi se sada čini vrednijom od svake od tih priča posebno, a pogotovo od celine – za koju mnogi kažu »da je prokleta, da neprestano izmiče i vešto vara«?! Evo kako glasi ta bajka: (Da li da je pričam ili slušam?)

Bio jednom jedan čovek, usamljenik bez igde ikoga, za koga su jedni mislili da je pisac, a drugi da je varalica. Jednom, u zapuštenoj, prašnjavoj antikvarnici, on nađe, slučajno, nekakav stari rukopis. Kao da mu providenje šapnu da je iskrzani smotuljak značajan i on ga, mahinalno, strpa pod ogrtač, pa izađe na ulicu. Kod kuće pažljivo pročita ukradeni spis, precрта svuda ime glavnog junaka i upisa novo – prvo koje mu pade na pamet: E. A. Po. Zatim štivo prepisa na svoju hartiju, svojom rukom, skratio ga i prepravi kako je najbolje znao i umeo, ubacujući, ovde – onde, po koju svoju reč. Istog dana odnese tekst jednom starcu, vlasniku male štamparije. Osluškujući od ranog jutra gotovo nečujne šumove svog lukavstva, starac reši da ne odbije pisca odmah, kako je obično činio, nego reče da će rukopis pročitati. Te noći on stvarno pročita smušene beleške i učini mu se da bi sve bilo u redu, samo kad bi se glavna ličnost zvala... zvala, možda: F. Kafka? Voden snažnim porivom, do jutra on izvrši zamenu imena, prošara delo neveštima poetskim slikama i dodade nekoliko fantastičnih događaja (onoliko fantastičnih, koliko mu je njegova oskudna mašta dozvoljavala), s namerom da jednom moćnom izdavaču pokaže rukopis kao svoj.

Tako je nesrećni spis više puta menjao vlasnike, autore i glavne junake – sve dok ne dođe u moje ruke i dok ja ne precrtah ime najčešće pominjano u tekstu i ne upisah ono pravo: H. L. Borhes.

10. oktobra 1979.

RUKA I LEPTIR

Probudila se u užasnom strahu i jecajući.

Pri drhtavom svetlu sveće, koja je dogorevala u srebrnom čiraku, videla je jedno uplakano lice u starom ogledalu, u kome je svoje suze i strašne snove ogledala još i njena prababa Eugenija. Kada joj od plača ostade samo jeza i drhtanje, iznenada se seti šta je sanjala i čega se uplašila.

Beše usnila svoju bebu, koja je trebalo da se rodi tek za tri meseca. Sanjala je kako prilazi kolevcu u kojoj leži dete plavih očiju. I upravo dok je sanjala svoj osmeh upućen snenoj bebi, pogled joj pade na detinju ruku: ta ukočena, kvrgava, hladna ruka, sa tamno plavim reljefom vena, sa kožom zemljane boje, sa jasnim pegama smrti... Ta užasna staračka ruka na detinjem telu!?

Nekoliko dugih trenutaka sanjala je svoj užas i pred samo buđenje, kroz suze, vide da na levi detinji kapak sleće leptir i da pokreti njegovih krila, sa ogromnim znacima tame i ludila, proizvode smeh – užasan, davolski, smeh bez nade.

Nesrazmerna, prljava, staračka ruka na detinjem telu i leptir koji se smeje smehom Pakla?! Šta to treba da znači? Kakva su to znamenja?

GOLIŠAVOST GOSPODE HERNANDEZ

– Da zagrejemo ruke, Horhe, tu je toplo – reče gospoda Hernandez, obuhvati njegove dlanove svojim i stavi ih hitro sebi u krilo. Horhe je imao sedam godina kada se ovo dogodilo i upravo je, kao vrlo poslušni i priljezan dečko, pomagao prijateljici svoje majke, rečenoj gospodi Hernandez. Ruke su im stvarno bile promrzle, jer su dugo, po prohladnom vremenu, bili napolju i radili u bašti, a onda, zajedno, na jednom kraju gospoda Hernandez, a na drugom čutljivi Horhe, uneli teški tepih u kuću. I tada gospoda primeti da su dečakovi dlanovi modri i da ih valja zagreјati. Spontano,

ona pokuša to da učini svojim dlanovima, ali, kad shvati da su i njene ruke hladne, po navici, sasvim prirodno, prinese ih svom krilu, koje je bilo u visini Horheovog lica, stisnu ih tu, a kako je nosila samo penjoar od teške svile na golom telu, on se sam razmaknu i ruke im skliznuše do golih butina.

PREDGOVOR IZDANJU U ČASOPISU »POLJA«

Ne bih više smeo da se zakunem da su datumi u tekstu koji sledi tačni, jer sada mi se čini da je 38 dana malo da se napiše Borhesova biografija, pa ma ona bila Nova, »nova« ili samo – nova. Siguran sam da je sve počelo sa E. A. Poom. Prvu verziju Poove biografije, takode nove, ispisao sam u leto 1979. godine. Možda je bio mesec avgust? Ili juli, kao sada? Sećam se jednog vrlo sunčanog dana. Vidim sebe kako krećem da Vladimiru Dundinu pokažem još vrelu hartiju teksta o Pou. Uz put, s trotoara podižem jednog poluraspadnutog, mrtvog vrapca, u onom stanju koje pamtim sa crteža i grafika V. Veličkovića. Iznenadio sam se kada se moj prijatelj zgadio nad telašcem, po kome su vrveli mravi i koje je, praktično, već bilo isparilo i prešlo u ništavilo. Očekivao sam da će ga pre oduševiti mogućnost nastanka dobrog crteža ili slike, a ne da će ga privući stvarni izgled lešine, truleži i smrad. Možda je prizor mrtvog vrapca na tekstu o E. A. Pou kod Vladimira izazvao asocijaciju na njegovu fabulu od žaba, koje se, noću, u letnje doba, mogu nagaziti na svakom koraku, ukoliko čovek nije krajnje prezan ili, pak, preterano gadljiv. No, njegov sud o Poovoj Novoj biografiji beše pozitivan, ohrabrujući. Poznavajući me dobro, on keže: »Nemoj više ništa ni da dodaješ, ni da oduzimaš. Neka sve ostane ovako kako je sada«. Tada sam poslusa Vladimira, mada, obično, nisam... Kasnije u sledećih nekoliko meseci, nastali su tekstovi o Daliju i o Borhesu. Ni približno lako i spontano kao što se dogodilo sa Poom. Do završetka knjige pod naslovom *Nove biografije delilo me dobrih 5–6 godina*. Ko je mogao i da nasluti kakvi će se sve problemi i teškoće pojaviti i namnožiti pri realizaciji tako jedinstvene i efektne ideje o »novim« biografijama. Ličnost za koje sam se opredelio više nisu bili književnici, nego slika L. Šejka, pronalazač N. Tesla i glumica M. Monro. Ona mi je i zadala najviše muka. Pišući o njoj, neprestano sam klizio ivicom kiča i gušio se u zadahu »glamura«. Tek kada sam priznao sebi da je tekst o njoj stvarno pravi kič, problem je bio rešen... Bilo kako bilo, valjalo je objaviti mog Borhesa. Gde? Ja sam se odlučio za Zagreb (i bio je to totalno pogrešan potez). Talas uticaja Borhesovog na »mlade« hrvatske pisce već je jenjavao i gasnuo, jezgro izrazitih i otvorenih »borhesovaca« rasturilo se, a neki su pisci već bili uspeli odreći »učenja« Borhesovog i poći na sasvim suprotnu stranu. Ipak, ja sam onda smatrao da je Zagreb pravo mesto gde bi se tekst o Velikom Učitelju morao pojaviti. Šta se desilo? Prolazili su meseci i godine, a redakcije zagrebačkih književnih časopisa ostajale su gluhe i nijeme. Niko se više nije sećao (ili nije povezivao te dve stvari?) veličanstvenog nastupa Studija za novi strip (V. Dunić i ja) u celom prostoru Galerije suvremene umjetnosti. Bila je to naša labudova pesma. A glavno delo, ciklus od nekih stotinak tabli pod naslovom *Mapa Carstva*, bio je Borheom inspirisan. O Kartoteci Alef i da ne govorim!... Shvativši da od Zagreba nema ništa, poslao sam tekst u »najugledniji beogradski književni časopis, dakle – u »Književnost«. Iz redakcije javljeno mi je da je tekst pročitan, odobren za štampu i lektorisan... Ali se, do dana današnjeg, nije na stranici »Književnosti«, i pojavio. Pretpostavljam da je dužina teksta bila najveća smetnja, a da moje ime, nedovoljno poznato u literarnim krugovima, nije mnogo moglo da mu pomogne. U međuvremenu jedno poglavlje *Borhesove »Nove biografije«* pojavilo se u tematu o ogledima u časopisu »Delo«. Bio je to broj 11–12, godine XXVIII, od novembra – decembra 1982. godine. Moj tekst bio je na samom kraju temata, odmah posle teksta Anis Nin, a u društvu sa prilozima Vlade Uroševića, Vladana Radovanovića, J. Mambruškakta i drugih, kao i samog H. L. Borhesa, – što me je činilo veoma ponosnim.

Osvanula ja i 1984. god. Pokušao sam, na sve moguće načine, da učinim da se moj tekst o Borhesu pojavi na svetlu dana pre kraja 1984. godine. Jer, vodio sam i ja jednu malu, opaku igru. Onakvu kakve je Borhes vodio i voleo. Naime, *predskazao sam* da će Borhes umreti 1984. godine. Pun i tačan naslov dela glasio je: »Nova biografija H. L. Borhesa (1899–1984)«. S obzirom da je 1984. god. Borhes već napunio 85 godina, to je moje »predskazanje« imalo dobru statističku šansu da se ostvari, ali ipak... Kako se primicao kraj 84. godine, tiho je rasla želja da, po što po tom, proverim snagu svoga »providenja«. To jest – da objavim svoj tekst. Dogodilo se da tekst nije objavljen i da Borjes – nije umro... Posle toga, digao sam ruke od svega, Ma, neka ga objave kad god hoće. Šta me briga!... Tu, nedavno, poželeh da nastavim saradnju sa III programom Radio Beograda. Razmotrih šta bih mogao da im pošaljem. Borhesa? Što da ne?! Specijalno za III program priredih verziju *Nove biografije* H. L. B. podeljene na 6 noći, po ugledu na tekst *Sedam noći* i na 1001 noć, uostalom. Moj predlog za ciklus od 6 emisija nije bio prihvaćen, ali je u etar emitovan lep izbor tekstova pod naslovom »Ruka i leptir«. Beše to u maju 1986. god. A nepunih mesec dana kasnije, Borhes je, stvarno, umro... Tako se pojavila potreba da se moj tekst o njemu, ili bolje – o jednom od njegovih dvojnika – objavi negde. (Vidi poslednje poglavlje pod naslovom »Atentat na Borhesovog dvojnika«, koje, u celini, glasi: *Imao sam genijalnu ideju da ovu priču nikada ne napišem*.) Izbor je pao na novosadski časopis »Polja«. Oduvek mi se dopadala širina »Polja«, pa zašto onda »Poljima« da ne ponudim svoje najbolje štivo?! Voleo bih da jednom prevaziđem sebe i da se otmem Borhesovom uticaju, ali osećam da će to biti teško i sporo... Izvinjavam se ljubaznim čitaocima zbog ove male i, po svemu sudeći, nepotrebne uprade. Nadam se da će im ostati mrvica strpljenja i da će pročitati i redove koji slede. Voleo bih da se oseti da poštujem tog čoveka. I da sam dosta naučio od njega (Ali ne i da sam ga prepisao!) Da sam naučio, na primer, i osnovna pravila odmerenog držanja. Bar to.

u noći između 7. i 8. jula 1986. godine

Zatim se gospođa odmače i ode u dubinu kuće. Horhe pođe za njom i, u pogodnom trenutku, kada mu se gospođa približi, ponovo zavuče svoje ruke među njene noge. Nije tačno znao zašto to čini, jer mu više nije bilo ni malo hladno i sigurno nije tražio samo toplotu, nego nešto drugo, opojno i tajanstveno, iako nije znao šta.

Posle više godina, kada se sećao tog događaja, bio mu je sve jasniji draži i lepši, mada nije bio sasvim siguran šta se sve dogodilo tog dana. Zašto mu se gospođa Hernandez čini tako poznata i prisna? Da li se stvarno tako slobodno ponašala u njegovom prisustvu? Njegovo sećanje sadrži i gospođinu golišavost, i raspusni smeh, i još nekoliko, veoma uzbudljivih scena. A otkud, iznenada, pojavljuje se i mali, beli zec, izroni ispod čaršafa i klisne između gospođe i dečaka, poplaši ih, za tren, pa onda izazove salvu smeha i još grčevitije dodire i milovanja.

Ali, to više nije istina, nego samo mašta i san!

I bolje da je tako, jer je mašta savršenija od stvarnosti, a san lepši od jave.

SEDMI, ZABRANJENI DVOJNIK

Stajao je pred vratima svoje radne sobe i nikako se nije odlučivao da uđe unutra. Bio je to Horhe Luis Borhes, mladi argentinski pisac, sa teškim i strogim očima, za koje su i njegovi bliski prijatelji govorili da su mrtve. Stajao je u predsoblju svoga stana u blizini Univerzitetske biblioteke u Buenos Airesu. Bio je 23. maj 1935. godine. Pre odlaska u šetnju, tog popodneva, pisao je jednu od kratkih priča objavljenih kasnije pod zajedničkim naslovom *Historia universal de la infamia*. A sada se vratio kući sa jednom Stivensonovom knjigom pod miškom i dešavalo se nešto čudno.

Jedino o čemu je mogao da razmišlja u sumrak – bila je neodlučnost. Nažalost, nije to bilo neko normalno razmišljanje, koje bi sadržalo niz slika, sećanja ili asocijacija. Ništa od toga. Ili, bolje rečeno, manje od toga! U svesti su mu odzvanjale obično samo dve slučajne reči. Kao na primer: Moj Šekspire, moj Šekspire... do u beskraj. Neodlučnost, koja je nadolazila, činilo se, uvek u sumrak, bila mu je, u početku, simpatična i dešavalo se, ne retko, da takvo stanje prethodi nekom od lepих narativnih izliva ili dugom noćnom miru, uz neku od knjiga koje je voleo. Ali sada... Imalo je u svemu tome nečega nejasnog, nečistog, nečasnog...

Iz sobe dopiru šumovi koje bi proizvodilo njegovo pero da je on unutra i da piše. Kroz odškrinuta vrata video je sebe za radnim stolom pored prozora. Neko ko bi ugledao sebe u ogledalu, jednom od onih ogromnih u holovima pozorišta ili opera, više bi se iznenadio od Borhesa koji sa vrata svoje sobe gleda sebe nagnutog nad rukopisom! Prišavši tiho, mogao je da pročita preko svog ramena: »... onda ja narednih da se osuđeni obnaži, da se pričvrsti za istegnutu govedu kožu i da mu se strgne obrazina s lica. Tako bi učinjeno.« A kada ruka koja je pisala zastade, Borhes nastavi u mislima: »Užasnute oči Jakubove mogoše najzad da ugledaju to lice, koje je bilo njegovo soprstveno. Obuze ga strah i ludilo.« Malopre, vraćajući se iz šetnje, Borhes je šaputao sebi u uvo tekst koji je neko – ili: on sam – upravo beležio. Bio se takođe, odlučio kom će izmišljenom autoru pripisati svoje reči i kako će se zvati knjiga koju citira: *Srećni predeli Ekvatorijalne Afrike* od R. F. Bartona. Povlačeći se nazad u belinu i neodlučnost predsoblja i znajući da neće biti primećen niti primljen u svet svoje sobe, među svoje knjige i spise, nastavio je da šapuće reči iz priče *Mastiljava ogledala*, koje su upravo bile zapisivane njegovom rukom i u njegovu ime: »Ja ga zgrabih za desnu ruku, koja je drhtala, svojom rukom, koja nije drhtala, i naredih mu da posmatra svečani obred svoje smrti. Bio je opsenjen ogledalom...«

Borhes je stajao pred ogledalom u predsoblju i, kako je već bio duboki sumrak, video je samo obrise svog lika, na svetlom, srebrnom fonu. Ogledalo je bilo u bogato izrezbarenom, baroknom ramu od teškog, egzotičnog drveta. Bilo je kupljeno u Španiji pre mnogo godina. Pisac je imao naviku da posle češljanja nekoliko puta lupne češljem o ram, kako bi čuo jasan zvuk kastanjeta. A postojalo je jedno doba u godini kada bi se likovi u tom ogledalu mutili, kada bi se na dodir ruke ili pod težinom lika sjajni oval zatalasao kao mirna i bistra površina nekog jezera. I tada bi se umesto Borhesovog lika ili lika njegove majke, u tom pogledu pojavljivali preci porodice Borhes, porodični prijatelji ili nepoznati ljudi koji su se, možda, nekad u njemu ogledali. Ili: dešavalo se da se u ogledalu pojavi lik onoga ko se ogleda – ali lik iz mladosti i različitih doba života, često i lik – onakav kakav će tek biti. Mnogo pre nego što će oslepeti, Borhes je bezbroj puta video svoj lik u tom starom ogledalu sa belim povezom preko očiju ili sa tamnim naočarima čija stakla nisu propuštala svetlost. Ali sada Borhes u svojoj silueti ne vidi ništa sumnjivo, ogledalo je mirno i pokazuje samo plavkastu neodlučnost, koja zajedno sa tamom, nadolazi u predsoblje, sa svih strana.

Sledeća vrata pred kojima se obreo bila su vrata njegove spavaće sobe. Mogao je već da nasluti šta će se dogoditi: pre nego što je otvorio vrata zamislio je da će u sobi zateći sebe kako se oporavlja posle teške bolesti, koju će bolovati tek nekoliko godina kasnije; le-

žeći u krevetu dobro pokriven, lampa će osvetljavati knjigu koju će držati u drhtavim rukama; a čaj, koji mu je upravo donesen, još će se pušiti na noćnom stočiću i širiće sobom miris mentola i tamjana.

I bilo je tako. Jedino nije mogao da pogodi naslov knjige i zato otvori vrata da bi čuo šapat ili misao – svoju misao – koja se uobličavala nad nečijim stihovima i zatim, poput fine čajne pare, dopirala do njegovih čula:

»Doneo sam veliku kristalnu kuglu;

ko može da je podigne?

Može li se prodrjeti u veliki žir svetlosti?

Ali lepota nije bezumlje

Mada su svud oko mene zablude i moje greške.

I ja nisam polubog,

Ne mogu da povežem sve to,

Ako u kući nema ljubavi, nema ničega.

Ogluši se o glas gladi.

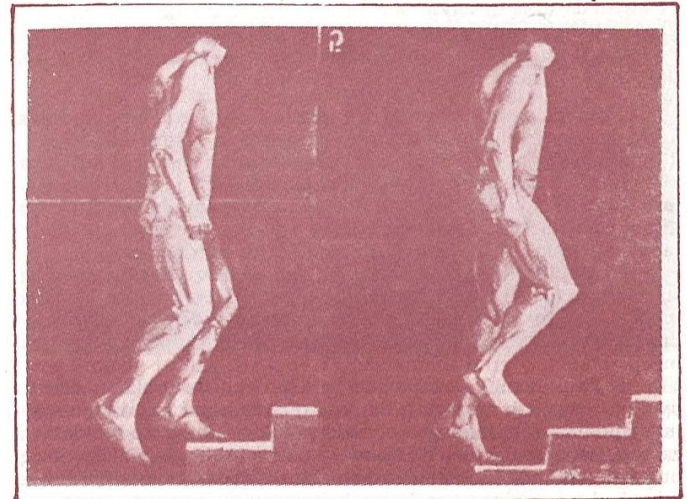
Kako se desi da lepotu od pomrčine

– Lepotu udvostručenu ispod brestova

Spasu ververice i krestalice?«

Bio je to Paundov *Canto CXVI*, pisan sedamnaest godina kasnije, a prvi put objavljen još kasnije: tek dvadeset i osam godina posle ovog čitanja u Borhesovoj spavaćoj sobi. Borhesa, koji je ležao u krevetu posle bolesti, ali još grozničav, i ovog drugog, koji se upravo vratio iz šetnje u predvečerje, obuzet teškim napadom sete – prođe snažna jeza i srca im stegoše naodoljivi obručevi.

Borhes shvati da svaki njegov postupak samo uslođnjava i otežava situaciju i da se upravo nalazi pred nepojmljivim vrtlogom lavirinta u nastajanju, lavirinta koji mu se u prvi mah učinio jednostavnim, ali koji je, iz trenutka u trenutak, postajao sve neizvesniji

i mračniji. Borhes se čudio samom sebi: pretpostavljao je da će strah koji se oseća u ovakvim situacijama biti veći. Ali ono što je doživljavao, mogao je da definiše kao potpuno prisustvo duha, uz izvesnu mučninu u utrobi, čiji je uzrok tražio već nekoliko dana i koja se, dakle, nije pojavila sad i ovde. Pokušao je da misli o snu koji se sanja ovako dugo i ovako detaljno, pokušao je da misli o tekstu, koji je negde već pročitao ili koji je tek nameravao da piše, ali ništa se nije uklapalo. Sam nikad ne bi želeo tako složen lavirint u svojim delima: najviše je voleo da izgradi takve metafore u kojima su i najjednostavniji lavirinti – nerešivi.

Nade se pred poslednjim vratima. Prebroja sva prethodna: bilo ih je šest. Ova su bila sedma. Iako je izgledalo da je malopre kroz njih ušao u svoj stan vraćajući se iz šetnje i da bi trebalo da vode nazad na stepenište, Borhes je znao da su nova, iznenada otvorena na mestu gde ih ranije, u predsoblju, nikada nije bilo. Uz to, primeti da se ne otvaraju unutra, kako bi trebalo: nego napolje, izvan, u neizvesnost!

Prebrojao je i dvojnike: bilo ih je šest. Ovaj iza novih, sedmih vrata biće sedmi – zabranjeni.

Borhes ih otvori.

Mnogo kasnije, setivši se čudnih događaja u svom predsoblju, pisac napravi kratku belešku u sedam redaka, s namerom da mu ona posluži kao podsetnik, a da ga sećanje na te događaje možda nekad navede da napiše pesmu ili priču o dvojnicima. Ali od toga ne bi ništa, a zapis osta samo ono što jeste:

Beleška u sedam redaka

prvi: onaj što piše, vidi svoju siluetu u jednostavnoj ali dvostrukoj realnosti otvorenog prozora, sa koga se može posmatrati nebo, ravnicu ili pučina

drugi: onaj što izlazi iz ogledala, našminkan kao glumac i svatan uzaludnosti svoje uloge, ali bez imalo snage da napusti igru
treći: onaj što leži bolestan, ogleda se u glatkim sečivima bo-
 lova i u košmarima što se gibaju i ruše izlaz iz Lavirinta
četvrti: onaj koji se sam otrovao, dodiruje svoj uprljani obraz i nemoć u prosutom piću

peti: onaj što laže svoju majku, ogleda se u veličini svoga stida i ne može se pokajati (sudeći mu je da dočeka i tu sramotu da ga najdraža dela izdaja)

šesti: onaj što lomi svetlosni zrak, ogledaće se kao i Tvorac u svemu što uradi, smisli, sanja ili ukrade – ali nigde neće videti svoj lik

sedmi: onaj što je zabranjen – nema odraza, obrisa, ni od-
 jeka, on nema ime, ne živi i ne umire, on nije ni on (a ako se neko
 seti zašto je zabranjen – odobriće zabranu).

SVET OGLEDALA, SAMO PET NOVČIČA

Na ulazu u šator stajala je oskudno odevena plavuša veštačkog osmeha i držala u ruci svežanj šarenih ulaznica. Kad joj pridoh bliže, shvatih da je ona muškarac prerušen u žensko, sa grotesknim atributom svoga pola, pod pripjenim kostimom. Uzeh bilet za pet novčića i udoh u jednu od kabina.

Nadoh se u kocki čije su strane bila svršeno paralelna ogledala. To me nije uzбудilo. *Svet ogledala* je laž! Šta bi moglo da mi se dogodi u *Svetu ogledala*? Za samo pet novčića?!

Oči mi se ubrzo navikoše na polumrak stešnjen ogledalima, ali, sem teskobnog kućišta, tu nije bilo ničega drugog. Među glatkim zidovima vazduh je bio vrlo prijatan – oštar i svetlucav, i kao da je odnekud, naglo, pricao sa sjajni fluid, pun elektriciteta? Onda primetih da se sa blistavih, metalnih površina diže srebrnasta izmaglica i da višestruki prostori dobijaju sasvim moguću i ubedljivu perspektivu, u koju bi se moglo zakoračiti, samo kad bi čovek bio dovoljno odlučan.

U dubini jednog geometrijski preciznog i virtuelnog hodnika, ugledah jasno: belu, nagu devojkicu, koja me je posmatrala dvostrukim parom svojih očiju: jednim tajanstvenim i sjajnim sa lica i drugim tamnim i pohotnim – sa dojki. Savršeno lepa i neodoljivo privlačna, ova stanovnica *Sveta opsena*, kao stvorena da očara i omadija, pozva me da pođem za njom, Trebalo je, samo, da pratim tanku svetlosnu nit koju je bacalo ogledalce iz njene šake.

Krenuh toplim hodnikom ka kristalu ugla iza koga je deva nestala, primećujući u površinama koje su za tren pamtile moju siluetu – da sam i sam nag. Pređoh u kome se nadoh podsećao je na dno džinovskog kaleidoskopa. S mukom sam prepoznavao put među staklenim gromadama jarkih boja. U jednoj glatkoj površini, na koju naleteh verujući da predstavlja uski prolaz u sledeću dvoranu: ugledah svoj lik – lik, toliko nestvaran i lep, da se umalo ne zaljubih u sebe samog i – čudo pravo! – kako ne ostadoh tu, zauvek, zaboravljajući gde sam i kuda moram da pođem. Otrgnuvši pogled, ponovo ugledah belu ženu: bila je zastala da me sačekka na kraju jednog tunela iza koga je počinjalo plavo jezero sa horizontom daleko u prostoru. Kao da nemam drugog izbora, pođoh, ponovo, za njom.

Potonuli smo u gustu, srebrnastu tečnost, veoma živu, veoma ljigavu i hladniju od leda. U tom jezeru, čije je dno bilo popločano širokim, trouglastim prizmama, nije se moglo disati; ali, to me nije uznemiravalo; znao sam da tako mora biti, kao što u snu nešto mora da se desi. Kada se vrtlozi nad nama smiriše, mogli smo – iznad sebe – da vidimo svoju prošlost (ja ugledah mladu majčinu ruku kako mi maše iz detinjstva, i videh belu loptu u naručju uplakanog deteta, i red potpuno istih, prizemnih kuća, najjednostavniju ulicu koja se može zamisliti, ali ja tu zalutah i nikada više ne nadoh svog pravog dedu, i prepoznah početak jednog sna koga još uvek sanjam, kao prokletstvo ili nezasluženu kaznu, ne razumevajući svoju ulogu u tim nestvarnim i gnusnim dešavanjima, i prođoh, ponovo, sa svojim učiteljem, jednom prugom koje više nema i zaspah, posle ručka, u jedinom podrumu u kome se osećao miris hloroforma, i zamahnuh dugom kosom kakovu nikad nisam nosio, i nadoh srebrni nožić u pesku. . .); a dole, pod stopalima, kroz providno, stakleno dno, razaznavali smo budućnost: kovtilala se poput zle, crvene magle, vrila kao u kotlu, tamno plava i otvoreno zelena urlala zlatnim i bronzanim glasom što se nije mogao čuti. . . Htedoh da se sagnem i da se pažljivije zagledam kroz mutnu koprenu svakodnevice, ali, istovremeno, odustadoh, jer shvatih: ako sada saznam šta će sa mnom biti, nikada – to isto – neću stvarno doživeti. . .

Devojčica je i dalje išla preda mnom, krijući u šaci glatku školjku ili dragulj – kao da me mami, sada koračajući nešto mekše, kose uzdignute nad glavom, lebdećih dojki, podignutih i zaobljenih u providne kugle. Podosmo, bočno, tesnacem u kome

srca nisu kucala, misli se nisu mislile, niti se želje želele. . . U sledećem hodniku živelo se još manje.

Bio je beskrajno dug, zidova od paralelnih ogledala. Idući njime imao sam utisak da se krećem u streljačkom stroju vojnika rešenih da golim prsima smožde neprijatelja, do duše nevidljivog – možda i nepostojećeg? – ali zato ne manje opasnog. Na prvom zavijutku, stroj pređe u magritovsku kolonu: krećući se dalje video sam pred sobom sebe okrenuto leđima, a osvrnuvši se – smotrih, takode, sebe kako se osvrćem, zgleđajući beskrajnu vrstu istih obrisa; posle kratkog vremena nisam mogao sa sigurnošću da tvrdim da li sam, još uvek, ili lik ili tek bezvredni obris, odjek ili senka?!; u toj koloni više nije ni bilo važno ko je osnovna ličnost, a ko kopija, ko original, a ko bedni umnožak; da bi optička varka dosegla snagu i čvrstinu prevare i da bi se nastavilo kretanje *Svetom ogledala*, kolona je morala da maršira, neumitno, napred, napred i samo napred. . .

Prošavši kroz opnu od sapunice, kojom su se vrtložili Njutnovi prstenovi, lepa Čuvarka i ja – ponovo sami – nadosmo se pod kristalnom kupolom, kao pod očvrslom dugom. Bio je to savršeni svod od leda, savršeno hladan i pust. Pod tom britko srezanom kalotom, smrznuta kosa ostade nam čvrsto u vazduhu, kao nekakva sedefna kresta. U tom ogledalu ledile su nam se linije pogleda. Pade mi na pamet da bi tako moglo da izgleda *sferno ogledalo*, ono koje ne umnožava predmete i koje, zato, nije gnusno; da, da – baš ono koje je izgubljeno nekad davno, poput Zlatnog runa, i koje će, u dalekoj budućnosti, ponovo pronaći neki hrabri momci, slični družini drevnih Argonauta; jedan od glavnih razloga da se *sada* živi i da se gradi i ostavlja za sobom bilo šta što će nas nadživeti, jeste i nada da će potraga za *Sfernim ogledalom* početi kad-tad, i da će ono biti nađeno zato što se *sada* nešto sluti o *Njemu*. . .

Na jednom odmorištu žena me sačekka i povede niz spiralne stepenice koje su vodile naniže, kroz potpuni mrak. Ipak, osećao sam veliku blagonaklonost prema Čuvarki *Sveta ogledala* i tamnu želju da se spojim s njom, u ovom snu, koji smo zajedno sanjali, ili da se, kao njeno odojče, nasladim ledenim mlekom iz njenih grudi. Moja joj je jasna želja, kao marama od ledene paučine, pade na gola ramena.

Ovde novčić, tamo dva – proćerdah skoro celu svotu kojom sam platio posetu Svetu *svetlosnih iluzija*! Požurili smo, sada, prekim putem, ucertanim na ulaznici isprekidanom crvenom linijom: na brzinu okusismo koju mrvicu *Otrovnih ogledala*, u velikoj žurbi, preskačući najlepša mesta, odigrasmo drevnu igru *ogledala*, i Navrat – nanos, prelistasmo slavno *Ogledalo čudesnog*. U toj strci, *Alisino ogledalo* u *Zemlji čuda* učini nam se sasvim obično, nedostojno zadržavanja. . .

I tako, iz ogledala u ogledalo, kao iz sna u san, ili – kao iz odaje u odaju (»sanjao bi da se diže iz kreveta i prelazi u drugu, istu sobu, iz ove sobe prelazio bi u drugu, sasvim istu, i potom u drugu sasvim istu, i tako do beskonačnosti; voleo je da ide od sobe do sobe, kao kroz galeriju *paralelnih ogledala*«; »u jednom snu bi zaspao i sanjao novi san, u tom novom snu opet bi zaspao i opet sanjao nešto novo, zatim bi se, recimo, probudio iz tog sna i našao na prethodnom«; »tamo gde je visilo ogledalo otvorilo se vrata, iza vrata pojavi se hodnik bez kraja, na kraju hodnika – vrata, iza njih druga, iza drugih treća; i tako vrata za vratima. . .«; »prevlaćim se između stolica u sobi. . . sa strahom očekujem da je iza ove sobe druga, sa stolicama, a iza nje treća; i čitav svet je izdellen na sobe. . . i stigavši, najzad, do poslednje sobe, bivao sam vraćen u prvu. . .«; »u jednom snu je zaspao i sanjao sebe kao u ogledalu; u tom snu, kao u ogledalu, sanjao je opet sebe. . . ti su se sni toliko puta prelamali i odbijali o oskrzane ivice jave ili o oštre rubove sna, da su ih mogli zapamtiti samo sanjači, a budni morali da ih zaborave čim otvore oči. . .« »svaki snevač je ujedno i letač;) čim se nad noćnim krovovima vine) preleteće gradove čija još gore svetla) i zaploviće beskrajem kroz tmine. . .) on leti kroz prazninu koju Ništavilo žvaće,) nebeskim dvoranama, ledenim i praznim;) kroz svoje spirale propuštice ga magline) kao kroz ljušturu puževa kojih nema više. . .) lak kao letilica maslačka, ploveć) on spovima prostore sad plodi. . .) nadosmo se, na kraju, pred kapijom iznad koje je pisalo: *dvojnika vodi mržnja!*« Te reči ništa mi nisu značile. Iza kapije kanal se račvao. Arijadna, zgrabljena, starica, pođe levo, a meni dade znak da skrenem desno. Prihvatih to kao deo igre koju još uvek nisam najbolje razumevao. Ali staza se sužavala i posle nekoliko koraka bi naglo svedena u levak koji se završavao jednom jedinom tačkom. Čudovišta tu nije moglo biti. Pomislih da je u toj tački, možda, kraj ovog jeftinog *Sveta*. I da izlaza nema. Vratih se na raskršće. Prolaz u kome je veštica nestala bio je zazidan.

Predanje kaže da sam ja tada zaboravio. Ali u ovoj mojoj verziji došlo je vreme da shvatim igru i da, pre nego što me uhvate i ubiju, kriknem nemuštim glasom monstruam:

– Arijadna, kurvo zaboravi sad ti mene!